

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕРАПІЯ МИСТЕЦТВОМ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Інна ЛЮБЧЕНКО

*кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії педагогіки,
психології та методик дошкільної освіти Комунального вищого
навчального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний
коледж ім. Т. Г. Шевченка»*

У статті розкрито сутність проблеми психолого-педагогічної терапії мистецтвом у сучасному освітньому просторі. Здійснено аналіз особистісно зорієнтованих сучасних освітніх технологій, які передбачають демократизацію, гуманізацію освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, введення в навчальний процес таких моделей навчання, які органічно поєднуються із традиційними формами та методами, легко застосовуються на різних етапах уроку.

Ключові слова: мистецтво, розвиток, терапія, освітній простір, освітні технології.

The article reveals the essence of the problem of development of creative talent of future specialists in the process of activity, the concept and characteristics of giftedness, creative giftedness, creativity. Therefore, the development of giftedness, creativity, intelligence comes to the fore in public policy, defining search, training and education of gifted children and youth, promotion of creative work, protection of talents. The creativity of the individual is understood as the process of creating their original products, products, the progress of which independently applied the assimilation of knowledge and skills, is transferred, a combination of known methods or establishing new child's approach to the assignment. Creative abilities are most effectively developed in the course of productive creative activity. Creativity, individuality, imagination exists even in minimal deviation from the sample. In working with gifted individuals must use techniques and technologies of personal-oriented training and education, which include the design technology. Psychological research in recent decades has proven that talent, as a specific phenomenon of the human psyche, can be defined as a certain prerequisite for the achievement of success in

any activity. So gifted and talented it is possible to call people who, according to experienced professionals who demonstrate high levels of achievement. Psychological analysis of talent gives grounds to assert that giftedness is a complex phenomenon of the human psyche, which includes the unity of intelligence, creativity and motivation, intellectual ability above the average and high levels of creativity manifested in a new and original approach to solving problems and challenges relating to motivation, that is the unity of emotional-volitional qualities: interest in certain activities and persistence in achieving goals.

Key words: talent, creative talent, talent.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ART THERAPY IN MODERN EDUCATIONAL SPACE

Inna LYUBCHENKO

У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що поряд із функціональною підготовкою за роки початкової освіти діти мають набути достатнього особистого досвіду культури спілкування та співпраці в різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

Реалізація поставленої мети неможлива без використання особистісно зорієнтованих сучасних освітніх технологій, які передбачають демократизацію, гуманізацію освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня.

Проголошення принципів особистісно зорієнтованого навчання, на жаль, на практиці обмежується етико-гуманістичним аспектом спілкування вчителя та учня. Отже, необхідним є введення в навчальний процес таких моделей навчання, які органічно поєднуються із традиційними формами та методами, легко застосовуються на різних етапах уроку.

У Стародавній Греції образотворче мистецтво розглядали як ефективний засіб дії на людину. Вважалося, що, споглядаючи прекрасні статуї, людина вбирає все краще, що вони відображають. Те ж саме відноситься до картин великих майстрів.

Видні старогрецькі філософи Піфагор (VI ст. до н. е.), Арістотель, Платон (IV ст. до н. е.), вказували на профілактичну і лікувальну силу дії музики.

Наукова терапія розвивається з 19 ст. (Ж. Корвізар, Р. Лаэннек – Франція; Р. Брайт – Великобританія; И.Л. Шенлейн,

Й. Шкода, Л. Траубе – Німеччина і Австрія). У 20 століття дане питання було в центрі уваги Е.І. Бурно, Р.В. Бурковського, Р.Б. Хайкіна, О.А. Карабанова, Л.С. Брусиловського, В.Е. Рожнова, З. Матейнової, З. Машури, В.І. Петрушина.

Розв'язання поставленої задачі - завдання інтерактивних технологій, що передбачають навчальний процес за умови активної взаємодії всіх учнів у ході уроку в малих групах, де відбувається розподіл ролей, чітке виконання обов'язків учасників. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими спрямовує діяльність груп.

Мета статті – охарактеризувати психолого-педагогічну терапію мистецтвом в сучасному освітньому просторі.

Під творчістю в першу чергу мається на увазі мистецтво. І тоді цю групу методів іменують артотерапією. Частіше за інших використовуються: музика (музикотерапія); танці (танцювальна терапія); образотворча творчість (малювання, ліплення), що іноді ототожнюється з артотерапією в цілому; кіно (кінотерапія). Арт-терапія в даний час знаходиться на підйомі, пропонуючи все нові і нові методики психокорекції.

Іншим компонентом естетотерапії виступає група методів, що використовують поетичну для літератури творчість: бібліотерапія, казкотерапія.

Ці методи є могутнім засобом дії на емоційну і мотиваційну сфери особистості. З їх допомогою можливо змінювати настрої і відносини, коректувати ціннісні орієнтації, забезпечувати глибокий відпочинок і захоплювати приємною творчою діяльністю.

Активні способи естетотерапії — це прийоми, при яких дитина сама бере участь у виконанні витворів мистецтва: малює, співає, грає на музичних інструментах. Ці методи формують у пацієнта самостійність, стимулюють творчу активність. Заняття в групах сприяють розширенню контактів, зменшують замкнутість і фіксованість на своїх негативних переживаннях.

Арттерапія – терапія засобами мистецтва. З цією метою використовуються прикладні види мистецтва. Можна рекомендувати завдання на певну тему при роботі із заданим матеріалом: малюнки, ліплення, аплікація на вільну тему. Або запропонувати дітям завдання на довільну тему з самостійним вибором матеріалу. Один з варіантів — безпосереднє звернення до витворів мистецтва (картини, скульптури, ілюстрації, календарі) для їх аналізу і інтерпретації. Більшу користь приносить поєднання

деяких видів робіт, наприклад дитині показують репродукцію картини художника і просять намалювати таку ж картину, не обмежуючи її творчість. І нарешті, можна рекомендувати спільну роботу психолога і дитини з наданням йому самостійності (ліплення, малювання, в'язання, вишивання і т.п.) [1, с. 134].

Як основний інструмент діагностики і лікування арт-терапія спирається на *художню творчість*. Саме художня творчість дає учасникам психотерапевтичного процесу матеріал для дослідження і рішення їх проблем..

У процесі художньої діяльності людина прагне з особливою чутливістю ставитись до всього, що її оточує, спостерігати зміни, настроїв, реагувати на сприйняте. Вона мріє про успішний кінцевий результат, бажає виконати роботу на належному рівні. Сам процес створення твору супроводжується позитивними *емоціями*. Знайомлячись з творами мистецтва, людина стає дійовою особою сюжету або оцінювачем його і тим самим активізує всі свої почуття та емоції.

Художня діяльність - це такий вид діяльності, який можна використовувати з різними віковими групами: від дітей дошкільного віку до молоді, дорослих і навіть людей літнього віку.

Образотворча терапія. Невербальний характер образотворчої діяльності робить арт-терапію зручним засобом роботи з дітьми, що володіють різним культурним досвідом. Відчуття і думки можуть виражатися без слів. У тих випадках, коли існує культурний бар'єр, дитина відчуває, що її розуміють, оскільки образи, переживання, що відображають його, не вимагають перекладу конвенціональною мовою [3, с. 345].

Образотворча продукція містить в собі безліч різних значень, які визначаються рівнем психічного розвитку і життєвим досвідом людини. Так, наприклад, 6-річний хлопчик дав наступне пояснення до малюнка, на якому він зобразив машину: «Я люблю машину. Тато і мама возять мене і сестру на море. Коли ми повертаємося додому, то завжди співаємо пісні, і нам всім буває весело». Інший хлопчик, 10 років, чиї батьки були в розлученні, сказав, що намальована ним машина нагадує йому про тата, який любив їздити на цій новій, красивій машині: «Він знайшов собі подругу і виїхав від нас. Тепер все стало по-іншому. Я його ненавиджу». Підліток же заявив, що намальована машина асоціюється у нього з свободою, необхідною йому для того, щоб почати самостійне життя. Абсолютно інший сенс несла вирізана з журналу фотографія

старого автомобіля для немолодої пари. Вони призналися, що ця фотографія відображає відчуття втоми і «зношеності».

Невербальний характер арт-психотерапевтичної роботи відрізняє її від багатьох традиційних підходів. З цим пов'язані додаткові можливості арт-психотерапії, що дозволяє «слухати очима». Це дуже важливо, тому що багато людей прагнуть просто «пропускати мимо вух» те, що їм неприємне. Образотворче мистецтво вимагає абсолютно іншої уваги - уваги, пов'язаної з сенсорними особливостями зорового сприйняття. Відомий вислів про те, що «малюнок може сказати більше, ніж тисяча слів», підтверджується практикою арт-психотерапії, яка є «каталізатором дослідження найглибших аспектів внутрішнього світу людини».

Музикотерапія — використання в роботі з дітьми музичних творів і музичних інструментів. Бажано, щоб педагог володів грою на декількох музичних інструментах (барабані, акордеоні, дудці, металофоні, піаніно, скрипці). Рекомендується підібрати для слухання твори класичної музики (Бах, Лист, Шопен, Рахманінов, Бетховен, Моцарт, Чайковський, Шуберт). Поступове збільшення тривалості звучання музики — від 3—5 хв. до 1—1,5 год. — дозволяє дітям привчитися слухати музику, переживати в цей час різні почуття, емоційний стан внутрішньої рівноваги, зняти напругу. Музику можна слухати, заклавши очі, примружившись, головне — її чути!

Хореографічна терапія (танцювальна) — це терапія засобом хореографії. Хореографічна терапія передбачає використання в роботі з дітьми танцювальних композицій. Завдяки танцювальним рухам здійснюється психоаналіз особистості дитини, її особистісні характеристики. Танці розглядаються також і як метод зцілення, усунення психічних розладів.

Поведінкова психотерапія — комплекс психотерапевтичних прийомів, спрямованих на розрив патологічних умовнорефлекторних зв'язків і вироблення бажаних форм поведінки. Наприклад, цей метод успішно використовується при лікуванні різних страхів (страх темноти, води, метро). Пацієнт під керівництвом лікаря шляхом тренування вчить себе долати страх, що виникає в психотравмуючій ситуації.

Поведінкова психотерапія — це, перш за все, систематичне усунення страхів. З цією метою використовуються діапозитиви, кінофільми (кінотерапія), відеофільми, проглядання яких пов'язане у дітей з переживанням відчуття страху, і демонстрація їх

продовжується до тих пір, поки страх не згасне. Педагог може підсилити негативні переживання у дитини, добиваючись, щоб вони набули комічного характеру[6, с. 87] .

Кіноterapia – психотерапевтичний прийом, спрямований на систематичне усунення страху завдяки перегляду кінострічок, у дошкільному віці – мультиплікаційних фільмів. Їхній перегляд продовжується, доки не зникнуть страхи у дитини.

Бібліотерапія — метод дії на дитину, вміння викликати переживання, відчуття за допомогою читання книг. Підбираються літературні твори, в яких описані страхи дітей, переживання стресових ситуацій, знайдений вихід з них[5, с. 35].

Бібліотерапія – терапевтична форма роботи з казкою, яка полягає в тому, що спеціально підібрану казку читає ведучий, а потім за її змістом відбувається дискусія.

При виборі літературних творів, визначенні послідовності їх прочитання, необхідно враховувати ряд особливостей: вік дітей, їх кількість, індивідуальні особливості кожної дитини, види перенесених травм, довіра дітей до педагога, час перебування дитини в даній установі.

В процесі бібліотерапії ми використовуємо різноманітні жанри: притчі, байки, легенди, билини, саги, міфи, анекдоти. Знаходять застосування і сучасні жанри: детективи, любовні романи, фентезі і ін. Все, що описане метафорою, бібліотерапія може якісно використовувати, підбираючи кожній дитині відповідний їй інтересам жанр.

Казкотерапія – це спосіб об’єктивізації проблемних ситуацій, іншими словами, це створення особливої казкової атмосфери, яка робить мрію дійсністю, огортає все навколо передчуттям дива, дозволяє дитині вступити у боротьбу зі своїми страхами і вийти з неї переможцем, а головне – надає малюку почуття вневненості і захищеності.

Предметом казкотерапії є процес виховання внутрішньої дитини, розвитку її душі, підвищення рівня усвідомлення подій, набуття знань про закони життя і способи соціального прояву творчої сили.

Виділяють три етапи, передуючих оформленню концепції казкотерапії як напряму, як школи:

- етап спонтанного складання та передавання історій;
- етап наукового осмислення метафоричного матеріалу;

– етап використання казки як техніки, або як «зібрання» основного інструментарію психолого-педагогічної роботи [2, с.89].

Терапевтична казка відрізняється від звичайної тим, що вона складена спеціально з урахуванням особливостей конкретної дитини. Її персонажі переживають ті ж емоції, борються з тими ж страхами, комплексами, що й дитина. Вона порівнює себе з персонажем, аналізує його поведінку (таким чином вдаючись і до самоаналізу) і на його прикладі вчиться долати труднощі різного характеру у реальному житті. Казка розвиває уяву дитини, розширює її світогляд.

Терапія ігрова – метод психотерапевтичного впливу на дітей і дорослих, основою якого є гра. Як метод лікування, спрямований на перебудову системи відношень і переживань хворого. Терапію ігрову запропонував Дж.-Л. Морено в 20-ті роки ХХ століття. З тих пір вона використовується в груповій психотерапії і при проведенні різних соціально-психологічних тренінгів. Основою ігрової терапії є визнання того, що гра здійснює значний вплив на розвиток особистості. Залежно від поставлених завдань ігрову терапію поділяють на директивну (чітко регламентовану) та індирективну (нерегламентовану), індивідуальну і групову, з включенням батьків у ігрову ситуацію і без них та ін.

Ігротерапія – використання різного виду ігор. Це можуть бути ігри в образах, ігри, засновані на літературних творах, на імпровізованому діалозі, на поєднанні переказу і інсценування[5, с. 57].

Лялькотерапія – використання лялькової драматизації. Дорослі розігрують ляльковий спектакль, в якому вводять конфліктні і значущі для дитини ситуації, пропонуючи їй як би з боку оцінити їх. Дітей, що проявляють тривогу, страх, пережили стрес, різного виду травми, корисно привернути до уявлення із застосуванням методу біодрами, особливість якого в тому, що всі дійові особи в ньому – звірі. Розподіливши між собою ролі, діти розігрують спектакль.

Існують такі типи ляльок у лялькотерапії: ляльки-маріонетки, пальчикові ляльки, тіньові ляльки.

Трудотерапія – метод дії на дитину засобом праці. Трудотерапія – основний метод впливу на важковиховуваних дітей. Дітей змалечку необхідно привчати до праці (прибирати речі, іграшки, поливати кімнатні рослини і т.д.).

Отже, корекція ставлення до себе, до власного «Я» передбачає прояв адекватної самооцінки; усвідомлення причин пригніченості і їх подолання; реставрацію адаптивності: вироблення навичок самостійності; створення ситуації антинавіювання; формування почуття гідності; поваги до себе; зміну ієрархії у системі цінностей, домагань. Результатом психолого-педагогічної терапії мистецтвом є позитивна динаміка перебування дітей у школі. У дітей підвищується самооцінка, вони стають уважнішими, а їх рухи скоординованішими, розвивається мислення, пам'ять, уяву, розширює світогляд. Тому педагог повинен самостійно обирати коли і який вид терапії буде використано для подальшого розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей / Л. І. Васильченко // Педагогіка і психологія. – 2007. - № 4. – С. 32-39.
2. Ґеник С. Фактори обдарованості дитини / С. Ґеник. - Світогляд, 2009. - № 5. – С. 50.
3. Карпенко Н. А. До проблеми проявів дитячої обдарованості / Н. А. Карпенко // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Зб. наук. праць / За ред. В.О.Моляко. - Т.12. - Вип. 5. – Ч. 1. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 224-234.
4. Моляко В. О., Музики О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. - Житомир: Рута, 2006. – 320 с.
5. Періг І. М. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчої обдарованості студентів вищої технічної школи / І. М. Періг // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 червня 2004р.) / Проблема цілісного розвитку особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії (глобальні і регіональні тенденції) – Донецьк: ООО «Норд Компьютер», 2004. – С. 167-173.
6. Сербіновська Н. В. Психологічні труднощі обдарованих учнів / Н. В. Сербіновська // Обдарована дитини. – 2008. - № 10. – С. 36-42.
7. References (translated & transliterated)
8. Vasilchenko L. I. Psycho-pedagogical characteristics of gifted children / L. I. Vasilchenko // Pedagogy and psychology. – 2007. - No. 4. – S. 32-39.
9. Henyk S. Factors of giftedness of the child / Sec. Hanicke. - Outlook, 2009. - No. 5. – S. 50.
10. Karpenko N.. To the problem of manifestations of children's giftedness / N.. Karpenko // Actual problems of psychology: Problems of psychology of creativity: Sat. Sciences. works / under the editorship of V. A. Moleko. - Vol. 12. - Vol. 5. – Part 1. - Zhitomir: View-see here for ei. Franko, 2008. – P. 224-234.

11. Mosco V. A., Music B. JI. Ability, creativity, giftedness: theory, methods, research results, ed. by V. A. Moleko, A. JI. Music. - Zhitomir: Ruta, 2006. – 320 p.
12. Perig I. M. Psycho-pedagogical features of development of creative talent of students of higher technical schools / I. M. Perig // Materials of International scientific-practical conference (June 2-3, 2004.) / The problem of the holistic development of the individual student as a subject of pedagogical interaction (global and regional trends) – Donetsk: "Nord Computer", 2004. – S. 167-173.
13. Serbneska N. In. Psychological challenges for gifted students / N. In. Serbneska // Gifted child. – 2008. - No. 10. – Pp. 36-42.